

1950 SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE CHP'NİN TAŞRADA KAMUOYU YARATMA ÇABALARINA BİR ÖRNEK: TRABZON GAZETESİ

An Example for Struggles of Republican People's Party (CHP) to Mold Public Opinion before 1950 Elections: Trabzon Newspaper

Doç. Dr. Muzaffer BAŞKAYA

Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi / Türkçe ve Sosyal Bilgiler Bölümü, Trabzon/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4593-0979>

ÖZET

7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşu Türk siyasi hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülmüştür. Arkasına geniş bir halk kitlesinin desteğini alan DP'nin iktidara gelme ihtimali Cumhuriyet Halk Partisi'ni yeni bazı hamleler yapmaya sevk etmiştir. Bu hamlelerden biri de Partinin ideolojisine bağlı yeni gazeteler çıkarılmasıdır. Böylece bilhassa taşrada etkili olan muhalefetin gücü kırılacak ve 1946 sonrasında erozyona uğrayan Partinin imajı tekrar yükseltilecekti. CHP'nin bu tarz bir politikaya yönelmesinin nedenlerinden biri de daha önceden CHP'ye sadık bazı gazetelerin bilhassa 1946 seçimlerinin ardından DP yanlısı yayın yapmaya başlamasından ileri geliyordu. Bu kapsamda harekete geçen CHP Genel Merkezi, taşrada yeni gazeteler çıkarılmasını sağlamış ve gazetelere para ve kâğıt yardımı yapılmıştır. Söz konusu destek ve yardımlar sayesinde 1946 seçimlerinin hemen öncesinde Trabzon'da da bir gazete çıkarılmıştır.

Bu çalışmada CHP'nin taşrada kamuoyu yaratarak, o sırada kaybetmek üzere olduğu halk desteğini geri alma çabalarına örnek teşkil edecek olan Trabzon Gazetesi'nin yayın hayatına başlama süreci ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: CHP, Basın, Seçimler, Muhalefet, Para Yardımı, Siyasi Mücadele

ABSTRACT

Establishing the Democratic Party in January 7th, 1946 was seen as a new beginning for Turkish political life. The possibility of the Democratic Party (DP) coming to power, which received the support of a large mass of people, prompted the Republican People's Party (CHP) to make some new moves. One of these moves was publishing new newspaper clung to the party's ideology. Thus, the power of the opposition, which was effective especially in the provinces, would be broken and the image of the Party, which had been eroded after 1946, would be raised again. One of the reasons why the CHP turned to such a policy was that some newspapers that were loyal to the CHP began to publish pro-DP publications, especially after the 1946 elections. The CHP Headquarters, which took action in this context, ensured the publication of new newspapers in the provinces and provided money and paper aid to the newspapers. By courtesy of the support and aid in question, a newspaper was published in Trabzon just before the 1946 elections.

In this study, the process of starting the publication life of Trabzon Newspaper, which would set an example for the CHP's efforts to create public opinion in the provinces and to regain the public support that it was about to lose at that time, is discussed.

Key Words: CHP, Press, Elections, Opposition, Money Support, Political Struggle

1. GİRİŞ

Bugün kanıksayarak yaşadığımız çok partili siyasi rejime geçiş için Türkiye'de üç deneme yapılmıştır. Bu denemelerden ilki 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşuyla yaşanmıştır. Gazi Mustafa Kemal'in eski silah arkadaşlarından olan Ali Fuat (Cebesoy), Kazım Karabekir, Rauf (Orbay), Refet (Bele), Adnan (Adıvar), İsmail (Canbulat), tarafından 17 Kasım 1924'te "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" (Yüceer, 2002:961) ismiyle siyasi hayata başlayan ve cumhuriyetin ilk ana muhalefet partisi olma özelliği taşıyan bu parti, Halk Fırkası'na karşı etkili bir muhalefet politikası geliştirmiştir (Zürcher, 2003). Fakat Türk siyasetinin o gün içinde bulunduğu fırtınalı ortam, bir muhalefet partisinin ayakta kalmasına izin vermemiştir. Zira Partinin kuruluşundan 3-4 ay sonra doğuda patlak veren Şeyh Sait İsyanı ve partinin özellikle yerel yöneticilerinin bu isyanla ilgisi olduğu suçlamaları sebebiyle İstiklal Mahkemeleri, 5 Haziran 1925 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kapatmış ve böylece ilk çok partili hayata geçiş denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Taşkiran, 1994: 260).

Bu başarısız denemeden 5 yıl sonra 1930 yılında Gazi Mustafa Kemal'in direktifiyle "Serbest Cumhuriyet Fırkası" kurulmuştur. Gazi'nin yakın arkadaşı ve o sırada Paris'te Büyükelçilik yapan Fethi Okyar liderliğinde 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan bu parti, (Emrence, 2006: 79) hemen her konuda CHP'ye oranla liberal bir görüntü veriyordu (Ertem, 2010:76). Özgürlükleri genişletme hedefiyle ortaya çıkan partinin daha kuruluş günlerinde düzenlediği İzmir mitingi ve burada meydana gelen olaylar aynı zamanda partinin sonunu da getirmiştir (Karakaş, 2010). Zira İzmir'de 50 bin kişi tarafından "kurtar bizi" sloganıyla karşılanan ve coşkulu kalabalık eşliğinde yapılan mitingde, CHP binasının taşlanması, çıkan olaylar, ölen ve yaralananların olması Serbest Fırka için dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten sonra toplumsal muhalefetin odak noktası haline geldiği anlaşılan ve gittikçe kuruluş hedeflerinden uzaklaştığı düşünülen parti, yine Gazi'nin onayıyla 17 Kasım 1930'da feshedilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 17 Kasım 1930).

Çok partili siyasi hayata geçiş için 1924 ve 1930'da yapılan iki denemenin başarısızlıkla neticelenmesinin ardından 1946 yılına gelindiğinde üçüncü ve son deneme Demokrat Parti'nin kuruluşuyla gerçekleşmiştir (Albayrak, 2004). Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes öncülüğünde teşekkül eden DP, kuruluşunun ardından bir anda toplumsal ilginin odak noktası haline gelmiştir. DP'nin artık bir iktidar alternatifi olarak ortaya çıkması, CHP ile aralarında kıyasıya bir rekabetin doğmasına neden olmuştur. Rekabeti ya da siyasi tansiyonu yükselten en önemli olay ise 1946 genel seçimleri ve bu süreçte yaşananlardır. Zira normal koşullarda ertesi yıl yapılması gereken ancak öne alınan ve 21 Temmuz 1946 günü yapılan seçimlere hilenin gölgesi düşmüştür (Bayar, 2010:36). Seçim kanunu mucibince açık oy gizli tasnif usulü uygulandığından bilhassa taşrada çok sayıda yerde hileler yapılmıştır (Çelebi, 2015:265). Demokrasi dışı yöntemlerle iktidarını koruduğu suçlamasıyla karşılaşan CHP yönetimi ise bu suçlamaları reddetmiştir.

1946 seçimleri ve sonrasında yaşananlar, muhalefet partisinin de iktidar adayı olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bilhassa seçim sonucunda ortaya atılan iddialar da iktidar partisini yıpratmıştır. Gelinek noktada bir durum değerlendirmesi yapan CHP örgütü yeni bir açılım yaparak kaybetmek üzere olduğu halk desteğini geri kazanmaya çalışmıştır. Bu kapsamda daha önceden de yapıldığı üzere taşrada çıkan ve CHP'ye sadık gazetelere para ve kağıt yardımı yapılmış, buna ek olarak yeni gazeteler çıkarılması noktasında girişimlerde bulunanlara destek verilmiştir.

Söz konusu politikanın uygulandığı yerlerden biri de Trabzon'dur. Önceden beri renkli bir basın hayatına sahip olan bu şehirde en fazla okunan gazete konumunda olan Yeni Yol Gazetesi'nin DP'ye destek vermeye başlaması ve CHP yanlısı olarak sadece Halk Gazetesi'nin kalması Trabzon'daki CHP'lileri telaşlandırmıştır. 1946 seçimleri sürecinde Trabzon'daki halk desteğini artırmak ve Yeni Yol Gazetesi'nin karşısına yeni bir rakip çıkarmak amacıyla Trabzon Gazetesi adıyla yeni gazete yayın hayatına sokulmuştur.

2.CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TRABZON BASINI

XIX. yüzyılın ortalarında Osmanlı taşrasında başlayan matbuat hayatının bir örneği de Trabzon'da görülmüş ve 1865 yılında "Matbaa-i Vilayet-i Trabzon" adıyla bir matbaa kurulmuştur. Trabzon Vilayet Matbaası, uzun yıllar vilayetin yegâne matbaası olarak kalmış, burada öncelikle vilayet evrakı, vilayet gazetesi, kitap ve çeşitli risale ve mecmualar basılmıştır (Albayrak:2006, 41). 1869 yılına gelindiğinde ise vilayetin ilk resmi gazetesi olan Trabzon Vilayet Gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Trabzon'daki basın hayatı II. Meşrutiyet yıllarında en canlı dönemini geçirmiştir. Trabzon basınının tanınmış simalarından biri olan Cevdet Alap, II. Meşrutiyet dönemi ile ilgili yaptığı değerlendirmede, bu dönemde canlı bir basın hayatı olduğunu, bu süreçte Trabzon'da çok sayıda gazete ve mecmua çıktığını, bunlar arasında Meşveret, Tarık, İkbal, Feyz adlı siyasi gazetelerle Envar-ı Vicdan, Kehkeşan, Şaptak adlı mecmuaların diğerlerine göre daha uzun süre yayımlandığını ifade etmiştir. Cevdet Alap'ın verdiği bilgiye göre, II. Meşrutiyet yıllarında Trabzon'da çıkan mecmua sayısı 86 idi (Yeni Yol Gazetesi, 20 Temmuz 1940).

Trabzon'un basın hayatı azınlıkların da etkisiyle iyice canlanmıştır. Zira II. Meşrutiyet günlerinden Birinci Dünya Savaşı'na kadar ki sürede Feyiz, İkbal, Şark, Meşveret, Tarık, Temkin, Pulatane, Envar-ı Vicdan, Kehkeşan, Şaptak, Hekim mecmuaları ile Radande, Haber Anası, Haber Babası, Sivrisinek gibi mizah gazeteleri basılmıştır (Yeni Yol Gazetesi, 31 Temmuz 1940).

Mütareke ve Milli Mücadele yıllarında Trabzon'da 11 gazete, 12 mecmua aktif şekilde yayın hayatına devam etmiştir. Cumhuriyetin İlk yıllarına gelindiğinde Trabzon'da İstikbal, Yeni Yol, Halk, Zafer, İkbal,

Olca gibi gazeteler yayımlanıyordu. Bu gazeteler içinden İstikbal 1925 yılında kapatılmıştır. Geriye kalanlardan en uzun süre yayın hayatına devam edenler Halk ve Yeni Yol Gazeteleridir (Albayrak, 1994).

Bu iki gazete arasında uzun yıllar boyunca yayın politikası bakımından bir fark bulunmuyordu. Fakat 1946 sonrası çok partili hayata geçilmesiyle birlikte Yeni Yol Gazetesi CHP yanlısı yayın politikasına son vermiştir. CHP'yi destekler tutumundan vazgeçen Yeni Yol Gazetesi'nin başyazarı ve sahibi Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, 1947 yılı Nisan ayında uzun yıllardır çeşitli görevlerde bulunduğu CHP'den istifa etmiştir (Yeni Yol Gazetesi, 2 Nisan 1947). Böylece Trabzon'da CHP'yi destekleyen Halk Gazetesi kalmıştır. Bu arada Halk Gazetesi ile Yeni Yol arasında siyasi polemikler yaşanmaya başlamış, 1950 seçimleri öncesinde Trabzon'da siyasi atmosfer birden yükselmiştir.

3.TRABZON GAZETESİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ

1869'da ilk defa gazete ile tanışan Trabzon'da Cumhuriyetin ilk yıllarında yayın hayatına devam eden birkaç gazete bulunuyordu. Bu gazeteler içinde en önde gelenleri İstikbal, Yeni Yol ve Halk Gazeteleridir. Bunlardan İstikbal Gazetesi, Milli Mücadele yıllarında Trabzon'un haklarını savunan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin resmi yayın organı durumundaydı (Keskin, 2014). Fakat gazete, zamanla Ankara Hükümeti ile ters düşmüş ve 1925 yılında çıkarılan bir kanunla kapatılmıştır (CBCA, 030.18.1/13.13.5). İstikbal Gazetesi'nin kapatılmasının ardından Trabzon'un rağbet edilen, en fazla okunan gazeteleri Yeni Yol ve Halk Gazeteleri kalmıştır. Bu gazetelerden her ikisi de kurulduğu tarihten itibaren CHP taraftarı yayın politikasını benimsemiştir.

Trabzon'un en fazla okunan iki gazetesi CHP taraftarı yayın yaparken Ankara'dan da destek görmeye devam etmiştir (CBCA, 490.01/1391.618.1). Zira CHP Genel Merkezi tarafından sık sık bu iki gazeteye para ve daha çok ücretsiz kâğıt yardımı yapılmıştır (CBCA, 490.01/1288.280.3). İkinci Dünya Savaşı'nın en ateşli günlerinde, kâğıt temin etmenin de çok zor olduğu bir süreçte Yeni Yol Gazetesi'nin Ankara'dan maddi destek aldığı görülmektedir. Mesela Trabzon CHP İdare Heyeti Reisi Ali Rıza Işıl tarafından 18 Ekim 1940 tarihinde Ankara'ya gönderilen bir yazıda Yeni Yol Gazetesine yardım olmak üzere gönderilen 250 liranın mezkûr gazete sahibi Bekir Sükûti Kulaksızoğlu'na verildiği ifade edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sürecinde maddi destek verilen Yeni Yol Gazetesi, ilerleyen günlerde tekrar maddi bir buhran yaşamaya başlamıştır. Zira gazetenin 1941 ve 1942 yıllarına ait olmak üzere Emlak ve Eytam Bankası'na 10 bin lira tutarında bir meblağ ödemesi gerekiyordu. Üstelik bu paranın ödenmesi için defalarca kez gazeteye mektup yazılmasına rağmen her hangi bir cevap alınmamıştı. Emlak ve Eytam Bakanlığı tarafından sıkıştırılan Yeni Yol Gazetesi çareyi CHP'ye başvurmakta bulunmuştur. CHP Genel Sekreterliğinden 18 Mart 1942 tarihli cevapta ise *“daha iki ay evvel kendisine ayrıca yardımda bulunduğumuz Yeni Yol mektubuna karşı, gazetenin gösterdiği lakaydi hiç de iyi karşılamadığımdan, bankaca tahakkuk ettirilen komisyon derhal ödenerek, keyfiyetten haberdar edilmediğimiz takdirde teminat mektubumuzu geri alacağımızın kendisine bildirilmesini ve neticenin işarını rica ederim”* ifadelerini kullanmıştır (CBCA, 490.01/1381.585.1). Şartlı destek sözü alan Yeni Yol Gazetesi, 1942 yılında bir kez daha para yardımı almıştır. Konuyla ilgili yapılan yazışmalarda şu ifadeler kullanılmıştır:

Trabzon Parti Vilayet İdare Heyeti Reisliğinden alınan bağlı yazıda, vilayetlerinin en eski bir gazetesi olan ve Parti emellerine çok yakından hizmet eden (Yeni Yol) un bilhassa bugünkü kâğıt ve malzeme buhranı dolayısıyla çok büyük bir maddi sıkıntı içinde bulunmakta olduğu bildirilmekte ve evvelki sene olduğu gibi bu gazeteye 300 lira para yardımında bulunulması arz ve teklif olunmaktadır.

Filhakika bir buçuk sene evvel mezkûr gazeteye 250 lira yardımda bulunulmuştu. Tensip buyurulduğu takdirde zamanımızın müşkül şartlarını göz önüne tutarak, son defaya mahsus bir yardım olmak üzere mezkûr gazeteye Trabzon Parti Vilayet Heyeti Reisliği vasıtasıyla büromuz bütçesinin 3/2 faslının 5'nci maddesinden 250 lira ödenmesini...

Bilhassa İkinci Dünya Savaşı sürecinde CHP Genel Merkezi'nden hatırı sayılır oranda destek gören Yeni Yol Gazetesi 1946 sonrasında yani Demokrat Parti'nin kurulmasının ardından yavaş yavaş CHP yanlısı yayın politikasını terk etmeye başlamıştır. Yaşanan soğukluğun ardından Yeni Yol Gazetesi sahibi Bekir Sükûti Kulaksızoğlu 2 Nisan 1947'de Trabzon'da görevli bulunduğu CHP İl İdare Kurulundan istifa etmiştir (Yeni Yol Gazetesi/1 Nisan 1947). Bekir Sükûti'nin istifasının ardından yayın politikası iyice DP eksenine kayan Yeni Yol Gazetesi, artık CHP'nin karşısına geçmiş ve Parti politikalarını açıkça eleştirmeye başlamıştır.

Yeniyol Gazetesi'nin muhalefeti desteklemeye başlamasının ardından şehirde CHP'yi tutan sadece Halk Gazetesi kalmıştır. Bu durum karşısında yeni bir arayış içine girilmiş ve Trabzon'da CHP yanlısı yeni bir gazete kurulması fikri ön plana çıkmıştır. Gazeteyi kurma işini üzerine alan kişi ise emekli bir askerdi. Emekli Yarbay Münir Ülengin tarafından çıkarılması planlanan gazete ile ilgili olarak Trabzon'dan CHP Genel Merkezine gönderilen yazıda şu ifadeler kullanılmıştır:

Emekli Yarbay Münir Ülengin (Trabzon) adı ile siyasi bir gazete çıkaracağından ve partimize ve umdelerine tamamen sadık ve bağlı olarak memlekete hizmet edeceğinden bahisle il makamından müsaadesini aldığı ve bu gazetenin 500 liralık teminatının partimizce verilmesini, vaki müracaatlar ile istemektedir. Münir Ülengin, muhitimizde iyi ve temiz olarak tanınmış, müspet düşünceli, karakter sahibi bir vatandaş olup aynı zamanda Maçka Parti başkanımız Ömer Sümer'in eniştesidir. Partimizde hizmetleri görülmüş ve görülecek müspet düşünceli ve kabiliyetli memleket gençlerinin çalışacağı bu gazetenin yayınlanması için 500 liralık teminatın yüksek makamımızda sağlanmasını rica eder derin saygılarımızı sunarım.

CHP İl İdare Kurulu adına Ankara'ya gönderilen yazıya göre şehirde çıkarılması planlanan gazetenin adı Trabzon idi. Emekli Yarbay Münir Ülengin tarafından neşredilecek olan Trabzon Gazetesi'nin yayın hayatına başladığı süreç 1946 seçimlerinin yaşandığı günlere denk gelmiştir. Gazetenin bir an önce yayına başlayarak seçim sürecinde etkili olabilmesi için harekete geçilmiş, Münir Ülengin tarafından konuyla ilgili olarak Ankara'ya gönderilen bir yazıda gazetenin Haziran 1946'da yayın hayatına başlayacağı belirtilmiş, Partiye bağlı gazetelerin genel sekreterlikten görmekte olduğu kâğıt vesaire yardımların Trabzon Gazetesinden de esirgenmemesi rica edilmiştir (CBCA, 490.01/1381.585.1).

Gerçekte 1946 Ağustos ayında yayın hayatına başlaması beklenen Trabzon Gazetesi'nin, CHP Milletvekili ve Trabzon Parti Müfettişi Kemal Çelik'in teşvikiyle seçim öncesi neşredilmesi için çaba sarf edilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda ilk olarak gazetenin çıkması için gerekli 500 liralık teminat mektubu İş Bankası'ndan alınmış ve Emniyet Müdürlüğü'ne verilmiştir. Yasal prosedürün tamamlanmasının ardından gazetenin basılabilmesi için matbaada lazım gelene harflerin temin edilmesine çalışılmıştır. Bunun için de CHP'nin yayın organı Ulus Gazete'nin kapısı çalınmış ve 100 kilo kadar harfin kendilerine parasız olarak gönderilmesi talep edilmiştir. Harfleri alabilmek için CHP İzmir Milletvekili Rahmi Köken'i araya sokan Trabzon Gazetesi Sahibi Münir Bey, bu konuda istediği neticeyi elde edememiştir. Zira Rahmi Bey'den alınan cevapta Ulus Basımevinde satılık harf olmadığı, ihtiyacın temin edilmesi için İstanbul döküm evlerine başvurulması gerektiği belirtilmiştir. Neticede harflerin de bir şekilde temin edilmesinin ardından gazete yayın hayatına başlamıştır (CBCA, 490.01/1381.585.1).

Gazetenin basın yayın hayatına katılmasından kısa bir süre sonra yönetim kadrosunda önemli bir değişiklik yaşanmış, gazetenin kurucusu Emekli Yarbay Münir Ülengin bu görevden ayrılmıştır. Ülengin'in yerine ise Cemal Rıza Çınar gelmiştir. Münir Ülengin, görevde olduğu sırada yaşanan bir olay bu değişikliğin gerçekleşmesini hızlandırmıştır. Zira Münir Ülengin tarafından 1947 yılı Kasım ayında CHP Genel Sekreterliğine yazılan bir mektuptan anlaşıldığında göre, Trabzon'da DP-CHP çekişmesi sırasından siyasi ahlaka ve basın yayın etiğine sığmayacak bazı durumlar yaşanmıştı. Söz konusu mektupta şu ifadelere yer verilmiştir:

Sayın Sekreter

Bendeniz Trabzon'da intişar eden Trabzon Gazetesinin banisi ve ilk müdür mesulüyüm. Benim bulunmadığım bir zamanda vaki bir hata sebebi ile Kemal Kefeli namında bir zata Tefvik Ural isminde birkaç vatandaşın matbaa sahibi Cemal Rıza ile anlaşarak Kemal Kefeli aleyhinde nezakete mugayir sarf etmesi yüzünden mahkemeye intikal eden dava sebebiyle Tefvik Ural'a 3 ay hapis 150 lira para cezası verildi. Aynı hüküm benim de mesul müdür olmağım hasebi ile 3 ay hapis ve 150 lira bana da verildi ise de yalnız benim hapis cezası tecil edildi. Hiçbir suçum olmadığı halde vaki olan bu kazaya karşı, vakti ile makamı alinizden İş Bankasına gönderilen ve sonradan makamınıza iade edilen teminat mektubunun mündericatında yazılı taahhüdata göre, 150 lira manevi ceza hükmünün verilmek üzere haksız bir zarardan kurtarılmaklığım için aşağıdaki adresime posta yolu ile gönderilmesini arz ve rica eylerim.

Emekli Topçu Yarbayı Münir Ülengin

Sabık Trabzon Gazetesi Mesul Müdürü

Mektuptan anlaşıldığına göre Trabzon Gazetesi, bazı usulsüz işlere bulaşmış ve bu durum mahkeme kararıyla tespit ve tasdik edilmişti. Bu durum neticesinde Gazete Müdürü Münir Ülengin de hapis ve para cezası almıştır. Bu kaos ortamı neticesinde Trabzon Gazetesi Müdürlüğü el değiştirmiş ve Cemal Rıza Çınar yeni müdür olarak göreve başlamıştır (CBCA, 490.01/1381.585.1).

Cemal Rıza Çınar'ın göreve gelişinin ardından Trabzon Gazetesi'nin Ankara ile daha doğrusu CHP Genel Merkezi ile olan ilişkileri tekrar yoğunluk göstermeye başlamıştır. Bu ilişkiler 1950 seçimleri öncesinde tekrar hızlanmıştır.

Cemal Rıza Çınar tarafından Ankara'ya gönderilen mektupta gazetenin içinde bulunduğu durum şu şekilde tarif edilmiştir:

Trabzon, Türkiye'de pek mahdut olan yevmi basın hayatına katılmıştır. Partimiz, yardım hususunda bu bölge için de prensip kararı almak mevkiindedir. Bugün maalesef partimizden ayrılarak demokrat safına geçen ve efradı tarafından daima desteklenen yevmi bir gazete ile de karşılaştık. Halk Partisine her gün inhinal destanları yazan bu gazete vakti ile Halk Partisi bütçesinden kuvvet ve bünye almıştır. Bugün de teberruları, abone temini, tüccar reklamı ve ilanlar ile ve yine devlet ilanları ile kalkındırılan bu demokrat organının körüklediği cereyanlar karşısında maalesef kendi kendimize yalnız kalmışızdır. İşçi yevmiyelerinin fazlalığından, malzemenin pahalılığından başkaldıramamak zorluğu içindeyiz. Büyüklerin takdirlerini kazanacak muvaffak mücadele kabiliyetlerimiz bu maddi huzursuzluklara karşı tokatlanıyor, vicdanen hicap duyuyoruz.

Saygılarımızla Neşriyat Müdürü

Cemal Rıza Çınar

Cemal Rıza Çınar tarafından yazılan mektupta verilen bilgilere bakılırsa Yeni Yol Gazetesi Trabzon'da oldukça yoğun ilgi görüyordu ve CHP taraftarı basın ise zor günler geçiriyordu. Yeni Yol Gazetesi'nin etkili muhalefetine Trabzon ve Halk Gazeteleri yeterli derecede mücadele edemiyordu. Trabzon Gazetesi Müdürü Cemal Rıza Çınar'ın bu mektubunun ardından gazeteye 1 ton kâğıt yardımı yapılmıştır (CBCA, 490.01/1381.585.1).

4.1950 SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE TRABZON GAZETESİ'NİN DURUMU

Demokrasi tarihimizin en önemli kilometre taşlarından biri olan 1950 seçimleri Türk siyasetindeki mevcut dinamikleri değiştirmiştir. Zira seçimler sonucunda 27 yıllık siyasi düzen değişmiş CHP büyük bir seçim yenilgisi alarak iktidarı DP'ye devretmiştir (Ulus, 15 Mayıs 1950).

Seçim öncesinde iktidar lehine kamuoyu yaratma vazifesi ise yine iktidar partisi tarafından desteklenen gazetelere düşüyordu. Bu gazetelerden biri de Trabzon Gazetesiydi. Zira Trabzon Gazetesi de CHP Genel Merkezinden gelen yardım ve teşvikler sayesinde kurulmuştu. Fakat seçim süreci yaklaştıkça gazete ile CHP yönetimi arasında bazı fikir ayrılıkları ve hatta çatışmalar yaşanmıştır.

1950 seçimleri yaklaşırken Trabzon Gazetesi Müdürü Cemal Rıza Çınar, daha önce olduğu gibi yine CHP'nin kapısını çalmış ve para yardımı istemiştir. Yaklaşan seçimleri bir fırsat olarak gören Çınar, bu sefer CHP Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'ya bir mektup yazmıştır (CBCA, 490.01/1381.585.1). Sitemlerle dolu mektupta şu ifadelerle yer verilmiştir:

Sayın İncedayı

Sizi 25 yıldan beri tanırım. Bayındırlık Bakanı olarak Trabzon'dan geçerken beni size Temel Nücumî Bey takdim etmişti. Parti muhitinde sizlerden başka dert yanacak kimse kalmadı. Partinin galebe çalmasından evvel partiden mümkün olduğu kadar koparmak yolları araştırılıyor. Hepimizde bir küskünlük var. Hilmi Uran'dan Genel Sekreterliğine kadar yazdığımız mektupların müspet karşılanması için Millet Meclisinde mebus bulunmaklığımız mı icap ediyordu? Birer birer dağıtılıyor. Camialaşmak hedefi kayboldu. Aileleşmek, sıhriyet zihniyeti hâkim oluyor. Derin hürmetlerimi sunarım.

Neşriyat Müdürü Cemal Rıza Çınar

Mektuptan anlaşıldığına göre Cemal Rıza Çınar, seçim öncesinde CHP'nin mevcut durumunu pekiyi görmüyordu. O'na göre parti içinde büyük sıkıntılar yaşanıyordu. Partiye mensup hemen herkes kendi

menfaatinin peşine düşmüştü. Seçim öncesinde parti yönetimini uyaran Cemal Rıza Çınar'ın bu tavrı parti yönetiminin hemen dikkatini çekmiştir. Fakat ilişkileri asıl gerginleştiren olay Cemal Rıza Çınar tarafından 5 Temmuz 1949 tarihinde yazılan iki mektuptur. İlk mektubunu daha önceki gibi Cevdet Kerim İncedayı'ya yazan Cemal Rıza Çınar, İncedayı'ya övgüler düzmüş, ayrıca Genel Sekreter Hilmi Uran'a yazdığı mektubu da kendisine takdim etmiştir. Fakat Cemal Rıza Çınar'ın, CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran'a gönderdiği mektupta kullandığı üslup bazı tartışmaların çıkmasına sebep olmuştur (CBCA, 490.01/1381.585.1). Söz konusu mektupta şu ifadeler kullanılmıştır:

Sayın Hilmi Uran

Partinin daimi yardım kadrosuna giren ve alınan gazeteler arasında bize münasip bir yer verdirmenizi rica etmiştik. Gördüğümüz yardım yılda yarım ton kâğıttır. Ve bıkrıcı formalitelere tabiidir. Trabzon, Halk Partisi'nde 20 yıl kâtiplik yaptım. Bir istikbal feda ettim. Biz Halk Partisi'nin zenginliğinden dolayı ona irtibatını devam ettirenlerden değiliz. Fakat sarf edilen paralarda da katiyetle hakkımız vardır. Yılbaşından itibaren parti şerefi uğruna kendiliğimizden 4 sahife halinde çıktık. Ve 3 ay içinde 1331 lira zarar ettik. Şu halde umumi efkâr karşısında şevk duyarak cazip bir şekil ve hacimle çıkmak arzumuza partinin yardımcı olmasını istemekten başka bir şey düşünmediğimiz aşıkârdır. Arzı hürmet ederim.

Trabzon Gazetesi Müdürü Cemal Rıza Çınar tarafından kaleme alınan mektupta kullandığı üslup, CHP Genel Merkezi'nin de dikkatini çekmiştir. Bilhassa “*sarf edilen paralarda katiyetle hakkımız var*” ifadesi Cemal Rıza Çınar hakkında kafalarda soru işareti doğmasına yol açmıştır. Ardından Cemal Rıza'nın gerçek bir CHP'li mi, yoksa partiden para koparmaya çalışan menfaatçi biri mi olup olmadığının araştırılması için harekete geçilmiştir. Konuyla ilgili olarak CHP Genel Sekreterliğince yazılan bir mektupta Cemal Rıza Çınar'ın ve gazetesinin durumunun araştırılması istenmiştir. Mektupta “*sarf edilen paralarda katiyetle hakkımız var*” gibi bir ifadeyi kullanan bir şahsın durumunun açıklığa kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir. Mektubun devamında 1949 yılı içinde Trabzon'da yayın yapan gazetelere yapılan yardımlar hakkında bir bilgilendirme yapılmıştır. Burada verilen bilgilere göre, CHP tarafından Anadolu'da çıkan bütün partili gazetelere yardımda bulunduğu, bu yardımın, gazetelerin bütün kâğıtlarını vermek anlamına gelmediği ifade edilmiştir. Yazıda yer verilen bilgilere göre yıl içinde en çok yardım gören vilayet ise Trabzon idi. Zira Mart ayında Halk Gazetesine 1000 kg, Trabzon Gazetesine 500 kg kâğıt yardımı yapılmıştı. Bu suretle Trabzon 6 ay içinde 1500 kg kâğıt yardımı gören tek vilayet idi (CBCA, 490.01/1381.585.1).

CHP Genel Merkezinden gelen bu yazının ardından kısa bir süre sonra Cemal Rıza Çınar hakkında bir araştırma yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda CHP Amasya Milletvekili Ahmet Eymir tarafından bir soruşturma süreci yürütülmüştür. Eymir, aynı zamanda CHP'nin Bölge Müfettişliği görevini yürütüyordu. Ahmet Eymir tarafından yapılan tahkikat neticesinde, Trabzon Gazetesi Müdürü Cemal Rıza Çınar ile ilgili şu şekilde bir neticeye varılmıştır:

Trabzon Gazetesi, muhitte az okunan, ilanlarla yaşayan hatta bugünkü durumuna göre ilanlardan para kazanmak amacıyla intişar eden bir varak paredir. Bunun sahibi ve başmuharriri Cemal Rıza Çınar, 20 yıl CHP'nin kâtipliğini yapmıştır. Neşriyatı arzu edildiği şekilde bizi tatminkâr olmamasına ve bazen de yalpa vurmaya rağmen kendisini öz tarafımız addetmekte, gazeteyi sanki tesisimiz gibi korumaya gayret eylemekte idik. Kendisiyle bu gelişimde de birkaç kez görüştüm. Bu zat partimizden her yıl büyük para –caiz olmayan bir tabire göre pay- koparmak fetvasına ve sevdasına düşmüştür. Muhaveremizin seyri bendenize bunu ilham etti. Kendisine karşı âcizane nüvazişkar ve iltifatlı bir şekilde devam etmekte bulunmuş olan hitaplarımı ve mukabelelerimi sertleştirdim. İkinci bir işarıma ve maruzatıma kadar bu gazeteye yardım yapılmamasının uygun olacağını mütalaa ederim.

Amasya Milletvekili

CHP Trabzon Bölge Müfettişi Ahmet Eymir

CHP Amasya Milletvekili ve Bölge Müfettişi Ahmet Eymir tarafından yapılan değerlendirmelere bakıldığında Trabzon Gazetesi ve sahibi hakkında oldukça ağır ithamlara yer verildiği görülmektedir. Cemal Rıza Çınar için “partiden para koparmaya çalışan zat” yakıştırmaları yapılan bu değerlendirmeden kısa bir süre sonra Cemal Rıza Çınar tarafından CHP Genel Sekreterliğine yeni bir mektup yazılmıştır. Fakat bu sefer oldukça diplomatik bir dil kullanan Çınar, sanırız kendisi hakkında yapılan tahkikat ve

yazışmalardan haberdar olmuş olacak ki daha önceki üslubunu terk etmiştir. Daha önceki ifadelerinden dolayı gazetesine yapılan yardımları kesilen Cemal Rıza Çınar bu seferki mektubunda adeta af dilemiştir (CBCA, 490.01/1381.585.1).

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine

Partiden bir yardım görmek, desteklenmek fikri ile Sayın Hilmi Uran'a bir mektup yazmıştık. Bugüne kadar bir cevap alamadığımdan mektubumun yüreğimdekilerin gayrinde bir telakkiye uğramış olmak ihtimaline üzülüyorum. İçinde doğup büyüdüğüm partimin değer biçilmez şeflerine karşı hürmetkârlık duygusunu bir gün dahi yaşamadığım olursa muazzep olanlardanım. Ricalarımın sayın şeflerimizi müteessir, rencide eden bir telakkiye yol açtığı endişesi ruhi saadetim olan bu hazzı manevime artık huzursuzluk veriyor. Rahat değilim. Mezara kadar feragatle çalışmamızın şevk ve imanımı isafi mümkün olmayan her hangi bir talep sarsamaz. Çünkü biz partide böyle doğduk ve bu terbiye ile büyüdük. Günlük hayatımızı törpüleyen ve mutlaka mücadele ihtiyacını duyan bir dimağ yorgunluğumun tazyikkar havası içinde bir kusur işledikçe onun affı her şeyden evvel bizi tatmin eden yegâne dileğimizdir. Derin hürmetler sunarım.

Yazdığı mektupla adeta CHP yönetiminden özür dileyen Trabzon Gazetesi Başyazarı ve sahibi Cemal Rıza Çınar'ın bu tavrı Parti tarafından kabul edilmiş ve yaklaşan milletvekilliği seçimleri öncesinde Trabzon Gazetesi için yardım muslukları bir kez daha açılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak 250 kg kâğıt yardımı yapılması yönünde karar alınmış ve kâğıtlar acil bir şekilde Trabzon'a gönderilmiştir. Fakat gelen kâğıtlar ilk anda yanlışlıkla Halk Gazetesi'ne gönderilmiştir. Yapılan tahkikatın ardından kâğıtlar doğru adrese teslim edilmiştir. Trabzon Gazetesi'ne yapılan yardımlar 1950 seçimleri öncesinde hız kesmeden devam etmiştir. Zira seçimden 1 ay önce yine 250 kg kâğıt yardımı yapılarak gazeteye destek verilmeye devam edilmiştir (CBCA, 490.01/1381.585.1).

5. SONUÇ

Türk siyasi tarihinde 1946-1950 yılları arasındaki dönem özel bir yere sahiptir. Zira uzun yıllar sonra Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçilmiş ve Türk demokrasisi yeni bir deneyimi tecrübe etmeye başlamıştır. Fakat bu süreç aynı zamanda siyasi tansiyonun da yüksek olduğu bir dönemdi. Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti arasında yükselen siyasi tansiyon 1946 milletvekili seçimleri sonrasında adeta tavan yapmıştır. Bilhassa artık ana muhalefet partisi durumunda olan DP'nin, halk tarafından gördüğü destek ve zamanla iktidar alternatifi haline gelmesi iktidar partisi olan CHP'yi telaşlandırmıştır.

DP'nin TBMM'de zayıf, halk arasında ise güçlü bir şekilde temsil kabiliyetine sahip olması ve halktan gördüğü ilgi, Türkiye'de yeni bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Zira iktidar yeni bir anlayış geliştirerek 1950 seçimlerini kendisi açısından sağlamlaştırmak amacıyla taşrada bulunan gazetelerin sayısını artırma politikası içine girmiştir. O dönemin en önemli kitle iletişim aracı olan gazeteler kamuoyunu yönlendirme açısından en etkili unsurdu. Bu unsuru daha verimli bir şekilde kullanmak isteyen CHP yönetimi o güne kadar zaten uygulanmakta olan politikayı iyice genişletmiş ve taşrada yeni gazetelerin açılmasını teşvik etmiştir.

1946 sonrası CHP yönetimi tarafından desteklenmek suretiyle çıkarılan gazetelerden biri de Trabzon Gazetesidir. İlk anda emekli bir yarbay tarafından çıkarılan Trabzon Gazetesi'nin tüm masrafları CHP genel merkezi tarafından karşılanmıştır. Gazetenin müdürü kısa süre sonra değişmiş ve Trabzon'da hemen herkesin tanıdığı bir sima olan Cemal Rıza Çınar müdür olarak görev yapmaya başlamıştır.

Cemal Rıza Çınar uzun süre CHP'nin Trabzon teşkilatında görevler yapmış tecrübeli bir kişiydi. Gazetenin yayın hayatına devam edebilmesi için Ankara'dan destek görmesi gerektiğini çok iyi bilen Cemal Rıza Bey, sık sık yazdığı mektuplarla CHP Genel Sekreterliğinden yardım talebinde bulunmuştur. Fakat Cemal Rıza'nın sık sık yardım talebinde bulunması, 1950 seçimleri öncesinde yaşanan süreci bir fırsat olarak görüp kendi cebini doldurmayı tercih ettiği yönünde bazı iddiaların ortaya atılmasına neden olmuştur.

CHP yönetiminin tüm tedbir ve açılımlarına rağmen 1950 seçimleri iktidarın istediği yönde sonuçlanmamıştır. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri DP, büyük bir farkla kazanmış ve böylece Trabzon Gazetesi'nin en büyük gelir kapısı da böylece kapanmıştır.

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri ve Süreli Yayınlar**

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi Fon Kodu: 030.18.1. Yer No: 13.13.5.

CBCA, 490.01./1391.618.1

CBCA, 490.01/1381.585.1

CBCA, 490.01/1288.280.3

Ulus Gazetesi

Yeniyol Gazetesi

Diğer Kaynaklar

ALBAYRAK, Hüseyin (1994), *Trabzon Basın Tarihi ve Batum Gümüşhane Rize Giresun Ordu Samsun Basını 1869-1928*, Ankara.

_____ (2006), “Doğu Karadeniz Bölgesi’nde İlk Matbaa İlk Gazete İlk Salname”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 4, Kış, s.39-53.

ALBAYRAK, Mustafa *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara 2004.

BAYAR, Celal, Başvekilim Adnan Menderes, Truva yay., İstanbul, 2010

ÇELEBİ, Onur “Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol: 10/1, 2015, ss.521-272.

EMRENCE, Cem, *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul 2006.

ERTEM, Barış, “Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 2 Aralık 2010, ss. 71-92.

KARAKAŞ, Ömer, “Dönemin Yerel Basınına Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Manisa Vilayeti’nde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri”, *History Studies*, Vol:2/3, Samsun 201-222.

KESKİN, Ömer, “Milli Mücadele’ye Giden Yolda Bir Gazetenin Doğuşu; “İstikbâl” Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 2014, Cilt: 4, Sayı: 2, ss.183-198.

TAŞKIRAN, Cemalettin, “Atatürk Döneminde Demokrasi Denemeleri (1925-1930)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1994, 255-265.

YÜCEER Saime, “Cumhuriyet Dönemi Çok Partili Geçiş Sürecinde İlk Girişim: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası”, *Türkler*, Cilt: 16, Ankara 2002, s. 534-545.

ZÜRCHER, Eric Jan, *Cumhuriyetin İlk yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, İstanbul 2003.

